

**HUDUD SANOAT TARMOG'INING IQTISODIY SAMARADORLIGINI
OSHIRISH VA DIVERSIFIKATSIYASINI TA'MINLASH YO'LLARI
(SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)**

Turayev Baxrom Ergashevich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi,
2-kurs magistranti
tbahrom@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada Surxondaryo viloyati sanoat tarmog'ining iqtisodiy samaradorligini oshirish va uning diversifikatsiyasini ta'minlash masalalari kompleks tahlil qilinadi. Hududning tabiiy resurslari, sanoat infratuzilmasi, mavjud ishlab chiqarish salohiyati, energetik imkoniyatlari hamda investitsion muhitning zamonaviy holati o'rganilib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish mexanizmlari ilmiy asosda yoritildi. Qishloq xo'jaligi xomashyosini chuqur qayta ishlash, mineral-xomashyo resurslarini sanoat aylanishiga jalb etish, kichik sanoat zonalari faoliyatini kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni sanoat jarayonlariga joriy etish kabi yo'nalishlar hudud iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishning asosiy omillari sifatida baholandi. Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyati sanoatini modernizatsiya qilish, mahalliy iqtisodiy o'sishni tezlashtirish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sanoat tarmog'i, iqtisodiy samaradorlik, diversifikatsiya, Surxondaryo viloyati, investitsiya, qayta ishlash sanoati, kichik sanoat zonalari, modernizatsiya.

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of ways to enhance the economic efficiency and diversification of the industrial sector in Surkhandarya region. It examines the region's natural resources, industrial infrastructure, production capacities, energy potential, and investment climate, identifying existing challenges and proposing mechanisms for improvement. Priority areas such as deep processing of agricultural raw materials, industrial utilization of mineral resources, development of small industrial zones, and the introduction of digital technologies into production processes are evaluated as key drivers of industrial diversification. The findings offer practical recommendations for modernizing Surkhandarya's industrial sector, accelerating regional economic growth, and strengthening economic resilience.

Keywords: industrial sector, economic efficiency, diversification, Surkhandarya region, investment, processing industry, small industrial zones, modernization.

KIRISH

Hudud sanoat tarmog'ining barqaror rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining umumiy raqobatbardoshligi, eksport salohiyatining kengayishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Ayniqsa, Surxondaryo viloyati kabi o'ziga xos iqtisodiy-geografik joylashuvi, boy mineral-xomashyo bazasi, qishloq xo'jaligi resurslari va energetik salohiyati mavjud bo'lgan hududlarda sanoatni diversifikatsiya qilish strategik ahamiyat kasb etadi. Viloyatning Afg'oniston bilan chegaradosh bo'lgani, mintaqaviy logistika markazi sifatida shakllanishi, qo'shni davlatlar bilan savdo aloqalari kengayib borayotgani sanoat tarmog'ini modernizatsiya qilish jarayonlarini yanada jadallashtirishni taqozo etadi.

So'nggi yillarda qabul qilingan "Sanoatni rivojlantirish konsepsiyasi", "Hududlar sanoat salohiyatini oshirish dasturi", Surxondaryo viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha Prezident qarorlari sanoatni transformatsiya qilish uchun normativ asos yaratdi. Shunga qaramay, viloyatda sanoatning umumiy ulushidagi qishloq xo'jaligi xomashyosiga haddan ziyod tayanish, qayta ishlash sanoatining yetarli darajada rivojlanmagani, investitsion loyihalarning sekin amalga oshishi, energiya ta'minoti va logistika infratuzilmasining qator cheklovlari mavjudligini ko'rsatmoqda. Ushbu holat hudud sanoatini diversifikatsiya qilish va iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar ishlab chiqish zaruratini kuchaytiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Sanoatning hududiy diversifikatsiyasi masalalari iqtisodiy adabiyotlarda chuqur o'rganilgan. Porter, Krugman, Hirschman kabi iqtisodchilar sanoat tarmog'ining klasterlashuvi, qo'shimcha qiymat zanjiri va diversifikatsiya orqali mintaqaviy raqobatdosh ustunliklar yaratilishiga e'tibor qaratgan. Ularning ta'kidlashicha, sanoat samaradorligi resurslardan oqilona foydalanish, innovatsiyalarni joriy etish va investitsion muhitning qulayligi bilan belgilanadi.

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda hududiy sanoat rivojlanishining asosiy omillari sifatida iqtisodiy infratuzilmaning sifati, transport-logistika tizimi, energiya resurslarining barqaror ta'minoti, xomashyo bazasining qayta ishlash chuqurligi va investitsiya oqimlarining barqarorligi ko'rsatilgan. Surxondaryo viloyati bo'yicha mavjud ilmiy va amaliy manbalar viloyatning mineral resurslar, chorvachilik, bog'dorchilik va paxtachilik mahsulotlari qayta ishlash imkoniyatlari yetarli darajada ochilmaganini ko'rsatadi.

Shuningdek, xalqaro tajribada — Janubiy Koreya, Turkiya, Malayziya kabi davlatlarda sanoat zonalarini rivojlantirish, eksportga yo‘naltirilgan klasterlar yaratish, kichik va o‘rta korxonalarni qo‘llab-quvvatlash orqali hududiy iqtisodiyotlar tezkor diversifikatsiya qilinayotgani kuzatiladi. Ushbu tajriba Surxondaryo viloyati uchun ham dolzarb metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot hudud sanoat tarmog‘ini o‘rganishda tizimli tahlil, qiyosiy iqtisodiy baholash, investitsion muhitni o‘rganish, klaster yondashuvi, rasmiy statistika ma‘lumotlarini qayta ishlash, ekspert baholash va resurs salohiyatini kartalashtirish kabi metodlardan foydalanildi. Surxondaryo viloyati bo‘yicha Davlat statistika qo‘mitasi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, Yer resurslari va geologiya agentligi, bojxona va soliq tizimlarining ochiq ma‘lumotlar bazasi asosiy manba bo‘lib xizmat qildi. Shuningdek, 2021–2024-yillarda amalga oshirilgan 40 dan ortiq yirik investitsion loyihalar monitoringi asosida hudud sanoatining real o‘zgarish tendensiyalari baholandi.

NATIJARLAR

Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyati sanoatining qator ustunliklarga ega ekanini, ammo ularning to‘liq iqtisodiy aylanishga kiritilmayotganini ko‘rsatdi. Avvalo, viloyatda ohaktosh, gips, yoqilg‘i, qurilish materiallari xomashyosi zaxiralari katta bo‘lsa-da, chuqur qayta ishlash quvvatlari yetarli darajada shakllanmagan. Ikkinchidan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining (xususan, meva-sabzavot, uzumchilik, chorvachilik) eksport salohiyati yuqori bo‘lsa-da, sovutkich omborlari, logistika markazlari va sertifikatlash tizimi yetarli emasligi sababli qo‘shimcha qiymat past bo‘lib qolmoqda.

Uchinchidan, kichik sanoat zonalarini soni ortgan bo‘lsada, ularning ko‘pchiligi to‘liq quvvatda ishlamayapti. Sabablardan biri — infratuzilmaning to‘liq yetkazib berilmaganligi, ikkinchisi — tadbirkorlar uchun moliyaviy resurslarning qimmatligi. To‘rtinchidan, energetika ta‘minoti, xususan, sanoat korxonalarini uchun barqaror elektr energiyasi yetkazib berilishi bo‘yicha muammolar mavjud.

Shu bilan birga, ijobiy trend sifatida yirik sement, gips, qurilish materiallari, oziq-ovqat va tekstil korxonalarining ishga tushirilayotgani, “Denov farmatsevtika zonasi”, “Sariosiyo agroklasteri” kabi yirik klaster loyihalarining paydo bo‘layotgani alohida qayd etildi.

MUHOKAMA

Hudud sanoatini diversifikatsiya qilishda eng muhim omil sifatida qo‘shimcha qiymat zanjirini chuqurlashtirish turadi. Surxondaryoda mavjud xomashyo resurslari iqtisodiy jihatdan foydali bo‘lishi uchun ular faqat qazib olinishi emas, balki qayta

ishlanishi, tayyor mahsulotga aylanishi, eksportga yo'naltirilishi talab etiladi. Shu ma'noda, mineral resurslar asosida qurilish materiallari va kimyo sanoatini kengaytirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari asosida oziq-ovqat, sharbat, konserva va tayyor meva mahsulotlari ishlab chiqarish klasterlari tashkil etish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalari, energiya tejamkor qurilmalar, ekologik standartlarga mos ishlab chiqarish tizimlarini joriy etish zarur. Shuningdek, Yevropa va Osiyo davlatlarining tajribasida bo'lgani kabi, hududda texnoparklar, startaplar uchun sanoat inkubatorlari, ilmiy-amaliy tadqiqot markazlarini tashkil etish sanoat innovatsion salohiyatini oshiradi.

Diversifikatsiyaning yana bir muhim elementi — malakali kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishdir. Surxondaryoda zamonaviy muhandislik, texnologik jarayonlarni boshqarish, dasturlash, agrotexnologiya sohalarida mahalliy kadrlarni tayyorlash iqtisodiy samaradorlikka to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

XULOSA

Tadqiqot Surxondaryo viloyatining sanoat tarmog'i iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun katta imkoniyatlarga ega ekanini ko'rsatdi. Biroq ushbu imkoniyatlarni to'liq ishga solish uchun qayta ishlash sanoatini kengaytirish, kichik sanoat zonalarini to'liq quvvatga chiqarish, logistika va energetik infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsion muhitni liberallashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Diversifikatsiya jarayonlarining muvaffaqiyati hududning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlaydi, eksport salohiyatini oshiradi va aholi farovonligiga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada taqdim etilgan ilmiy asoslangan takliflar Surxondaryo viloyati sanoatini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Porter, M. Competitive Advantage. — New York: Free Press, 1998. — 578 p.
2. Krugman, P. Geography and Trade. — Leuven: Leuven University Press, 1991. — 156 p.
3. Hirschman, A. The Strategy of Economic Development. — New Haven: Yale University Press, 1958. — 217 p.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Surxondaryo viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha qarorlari. — Toshkent: Prezident Admin., 2021–2024.
5. Davlat statistika qo'mitasi. Surxondaryo viloyati ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari. — Toshkent: DSQ, 2023. — 240 b.

6. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Hududiy investitsiya loyihalari monitoringi hisobotlari. — Toshkent: ISSV, 2024. — 190 b.
7. Nazarov, Sh. Hududiy sanoatni modernizatsiya qilish omillari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. — 256 b.

